

Työssä, koulutettu ja köyhä – HETKINEN?

Suomessa työtätekevien köyhien määrä on viime vuosina ollut kasvussa, ja enemmistö heistä on varsin hyvin koulutettuja. Mistä tämä kertoo?

Reija Lilja
Tutkimusjohtaja
Palkansaajien tutkimuslaitos
reija.lilja@labour.fi

Kun muutama vuosi sitten luin toimittaja Barbara Ehrenreichin kirjan 'Nälkähäpällä', jossa hän kertoi amerikkalaisten työtätekevien köyhien elämästä omien kokemustensa pohjalta, ajattelin: "Tämä on nyt sitä Amerikkaa. Meillä asiat ovat toisin. Suomalainen köyhyys keskittyy tyypillisesti sellaisiin ajanjaksoihin, jol-

Reija Lilja on ollut mukana erikoistutkija Merja Kauhasen hankkeessa, jossa on selvitetty työtätekevien köyhien asemaa Suomessa

loin ei tehdä töitä. Köyhyys ei ole työssäkävien ongelma eikä Suomessa löydy työtätekevien köyhien armeijaa.”

Tässä lehdessä ilmestyvistä Merja Kauhasen artikkelista kuitenkin ilmenee, että Suomessa on arviolta 15 000 kotitaloutta, jotka ovat köyhiä siitä huolimatta, että ainakin yksi perheen aikuisista on työssä. Työtätekevien köyhien kotitalouksien aikuisilla näyttäisi kaiken lisäksi olevan kohtuullisen korkea koulutus. Vuonna 2000 runsaalla puolella oli vähintään keskiasteen koulutus ja 15 prosentilla korkea-asteen koulutus.

Huomattava osa suomalaisista ei siis työssäkäynnin ja hyvän koulutuksensa avulla saa nostettua perheensä toimeentuloa köyhyysrajan yläpuolelle. Lisäksi työtätekevien köyhien kotitalouksien määrä on viime vuosina ollut kasvussa. Jokin tässä ei nyt täsmää. Sitä on tottunut ajattelemaan, että koulutukseen kannattaa investoida ja että työssäkäynti torjuu köyhyyttä. Mikä voi siis olla syynä, kun ison joukon kohdalla näin ei käykään?

Työmarkkinat amerikkalais-tuvat?

Euroopan unionin neuvosto pitää työntekoa selvästi tehokkaimpana keinona välttää köyhydeltä. Toisaalta neuvosto toteaa, että pysyminen epävarmassa, huonosti palkatussa ja heikkolaatuisessa työssä voi aiheuttaa pysyvää köyhyyttä. Barbara Ehrenreichin esimerkki Yhdysvalloista kuvaa juuri näitä heikkolaatuisten töiden markkinoita, jotka eivät ole luontevasti istuneet eurooppalaiseen kulttuuriin. Työtätekevät köyhät kotitaloudet eivät nekään oikein sovi täkäläiseen ajattelumalliin, mutta kuvaako niiden kasvava osuus sitä, että työmarkkinamme tulevat tässä suhteessa amerikkalaistumaan? Pelkään, että vaara tähän on olemassa.

Tätä pelkoa lisäsi puolikorvalla kuunteleman Jorma Ollilan kritiikki, ettei Euroopan unioni eivätkä sen jäsenvaltiot ole tosissaan tehneet työtä työttömyyden torjumiseksi eivätkä ole ym-

märtäneet EU:n työmarkkinoiden uudistumistarpeita. En päässyt tarkemmin kuulemaan, mitä konkreettisia neuvoja Ollila Euroopan päättäjille tässä suhteessa antoi, mutta hänen lausuntonsa sai minut kyllä huolestumaan. Tosin ehkä eri syystä kuin mihin Ollila kritiikillään viittasi.

Euroopassa työmarkkinoiden uudistusten keskeisenä tavoitteena 1990-luvulla oli työmarkkinoiden säätelyn purkaminen. Niin Suomessa kuin muuallakin korostettiin työmarkkinoiden rakenteellisten uudistusten tarvetta. Muun muassa tuloloukkuja purettiin erilaisilla pienituloisten vero- ja sosiaaliturvuudistuksilla, ja edellytyksiä matalan tuottavuuden työpaikkojen syntymiselle pyrittiin parantamaan. Kasvaneet työmarkkinoiden joustot ovat sittemmin ilmenneet pätkätöiden ja osa-aikatöiden lisääntymisenä, mikä osaltaan on vaikuttanut työssäkävien köyhyiden kasvuun. Monia työtätekeviä köyhiä kotitalouksia luonnehtiinkin se, että ne ovat kiinnittyneitä työmarkkinoille matalalappkaisen tai epätyypillisen työn kautta.

Työelämän laadun kehittämisen vaaravyöhykkeessä

Euroopan komissio on 2000-luvun alussa muuttanut äänenpainojaan ja korostanut kestävän työllisyyden kasvun edellyttävän, että työpaikkojen määrällisen kasvun lisäksi erityistä huomiota tulisi kiinnittää työsuhteiden laatuun. Toimenpiteitä, jotka nostavat joko työn määrää tai sen laatua, ei pitäisi nähdä vastakkaisina vaihtoehtoina. Molemmat vaihtoehdot lisäävät työllisyyttä, ensimmäinen lyhyellä ja toinen pidemmällä tähtäimellä.

Tarkoittaako Jorma Ollilan kritiikki ehkä nyt sitä, että globalisaation myötä saamme sanoa hyvästit tavoitteille kehittää työsuhteiden laatua, koska kansainvälisten yritysten pyrkimys voi-

Kansainvälistynyt toimintaympäristö lisää suojaverkkojen tarvetta.

ton maksimointiin ajaa työelämän pitkän tähtäimen laatutavoitteiden ohi? Eräs havainto tästä on jo se, että tutkimuksen mukaan lisääntyneellä kansainvälisellä kilpailulla on taipumus estää yrityksiä sitoutumasta henkilöstön merkittäviin pitkän aikavälin koulutushankkeisiin. Lisäksi tehokkuuden hakeminen väkeä vähentämällä rajoittaa myös työpaikkansa säilyttäneiden mahdollisuuksia osallistua koulutukseen.

Ajatellessani kansainvälisten yritysten työpaikkojen sijoittumista Eurooppaan mieleeni tulee vääjäämättä lause 'pitkällä tähtäimellä olemme kaikki kuolleita'. Tällaisessa maailmassa keskeisenä ongelmana ei ehkä olekaan se, että yksittäisillä työntekijöillä työsuhteet ovat epävarmoja, vaan se, että yritysten toiminta Euroopassa ja sitä kautta työpaikat – työsuhteiden laadusta riippumatta – ovat entistä epävarmemmalla pohjalla. Yksittäisen ihmisen kannalta rakennemuutoksiin liittyvä 'luova tuho' voi koitua kohtalokkaaksi, vaikka pidemmällä aikavälillä kansantaloudet niistä toipuvatkin. On tärkeää, että yhteiskunta luo suojamekanismeja, jotka vähentävät yksittäisen kansalaisen taloudellisia riskejä tällaisissa prosesseissa, joihin hänellä ei ole mitään sananvaltaa. Muutosturvaa tarvitaan monessa eri muodossa.

Yksittäisen työntekijän neuvotteluasema heikko

Työmarkkinoiden tilaa on totuttu arvioimaan erilaisilla mittareilla, joista työttömyys on yksi ilmeisimmistä. Yksittäiset mittarit eivät kuitenkaan anna koko kuvaa siitä, mitä kaikkea työelämässä on tapahtumassa. En voi olla ajattelematta, antaako työtätekevien köyhien suureneva joukko ensimmäisen varoituksen tulevasta, vaikeammista ajoista. Voivatko eurooppalaiset työmarkkinat yritysten kansainvälistymisen seurauksena olla lähestymässä amerikkalaisia siinä, että yhä suuremmalla osalla työntekijöistä on heikko neuvotteluvoima ja sitä kautta heikommat työehdot?

Tätä taustaa vasten näyttää hyvin lyhytnäköiseltä, että Suomessa monet nuoret ovat päättäneet olla liittymättä oman alansa ammattiliittoon. Yksittäisen työntekijän neuvotteluvoima on kovin heiveröinen, kun hän murrostilanteissa yrittää neuvotella suuren työnantajan kanssa työehdoista ja työpaikan säilyttämisestä. Globaalissa taloudessa yhteisten neuvottelumekanismien ja turvaverkkojen tarve kasvaa. Toivottavasti työikäiset suomalaiset ymmärtävät, että näitä mekanismeja ei kannata olla heikentämässä omalla käyttäytymisellään. Työtätekevien köyhien joukko on jo nykyiselläänkin liian suuri. ■